

พัฒนาการของบ้านร้านค้าของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด*

ปภาวดี สะนัย

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

เมืองห้วยยอดตั้งอยู่ตอนในแผ่นดินคาบสมุทรมลายูใต้ฝั่งตะวันตก ถัดจากแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวลงในแนวเหนือ-ใต้ ด้วยมีสินแร่สำคัญ คือ ดีบุก ในช่วงเวลาที่มีความต้องการดีบุกมาก ทำให้เมืองห้วยยอดเป็นเมืองแห่งโอกาสที่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมืองห้วยยอด และเริ่มมีการวางผังและก่อสร้างสถาปัตยกรรมสำหรับการอยู่อาศัย การค้า และประกอบธุรกิจ เรียกว่า “บ้านร้านค้า” การที่เมืองห้วยยอดรุ่งเรืองขึ้นมาด้วยธุรกิจการทำเหมืองอันเกิดจากเครือข่ายทางเศรษฐกิจ สังคม ของเมืองในคาบสมุทรมลายูใต้ และคาบสมุทรมลายูฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะบริบทความสัมพันธ์กับเมืองจอร์จทาวน์ที่เกาะปีนังได้ส่งผลมายังคาบสมุทรมลายูใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งอยู่ไม่ไกลกันและด้วยผู้คนต่างมีสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และธุรกิจมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่าวิถีคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ฉายผ่านบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างกันอย่างแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์เกาะปีนังได้ถ่ายทอดมายังเมืองอื่นๆ อาทิ ภูเก็ต ตะกั่วป่า กันตัง รวมทั้งห้วยยอดด้วย

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด และมีข้อค้นพบโดยจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่พบในเมืองห้วยยอด คือ 1) เรือนแถวแบบท้องถิ่น 2) ตึกแถวแบบสรรค์ผสมานนิยมจีนตอนใต้ 3) ตึกแถวแบบสรรค์ผสมานนิยมในคาบสมุทรมลายูและคาบสมุทรมลายูใต้ของไทย 4) ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ 5) ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น ซึ่งมีพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับรูปแบบบ้านร้านค้าที่พบในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง เมืองภูเก็ต และเมืองกันตัง

ทั้งนี้ การวิจัยมีข้อค้นพบว่า ในช่วงต้นของการตั้งถิ่นฐานและสร้างเมืองห้วยยอดนั้น พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้ามีความสัมพันธ์กับรูปแบบอันเป็นที่นิยมในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง เนื่องจากมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ทว่าในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่รัฐบาลส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครได้สร้างเส้นทางรถไฟ และถนนเพชรเกษมลงไปยังภาคใต้ฝั่งตะวันตกเพื่อการพัฒนาให้เมืองกันตังทำหน้าที่เป็นเมืองท่าการค้า ก็ได้ทำให้ความใกล้ชิดของเมืองห้วยยอดกับส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ดังแสดงออกให้เห็นผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

คำสำคัญ: บ้านร้านค้า, ห้างแถว, เมืองเหมืองดีบุก, ภาคใต้

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ปภาวดี สะนัย. “ความรู้รุ่งโรจน์และความเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด: มองผ่านพัฒนาการของบ้านร้านค้า” เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. รองศาสตราจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา. ได้รับการอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา N41A650563

Development of Shophouse's Architectural Style^{*} in Huai Yot Tin Mine Town

Paphawadee Sanai

Master Degree Student in Vernacular Architecture Program

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

"Huai Yot Town" is a town located on the west side of the southern Thai peninsula next to the Bandat mountain range that extends in the north-south direction. The important ore is tin, making Huai Yot a town of opportunity. Causing people to flock to settle in Huai Yot town and begin urban planning and construction for residential, commercial, and business purposes. In a manner known as a shophouse, which develops the city on the Malay Peninsula. Especially the George Town on Penang Island has affected the south-western Thai peninsula, which is not far away from each other. and people have had kinship ties and business relationships for a long time. As can be seen, the architectural design ideas that are projected through the prevalent shophouses in Georgetown, Penang Island, have been transferred to other towns such as Phuket, Takua Pa, Kantang, and Huay Yot.

The study found that the typology of a shophouse in Huai Yot town can classify the architectural styles of shophouses as follows: 1) Local Style 2) Southern Chinese Eclectic Style 3) Southern Thai and Malay Eclectic Style 4) Pre-Modern Style 5) Early Modern Style, which has an architectural development that is related to the shophouse styles found in George Town at Penang Island, Phuket Town, and Kantang Town.

At the beginning of the settlement and building of Huai Yot town The development of shophouse architecture is closely related to the popular style in Georgetown, Penang Island, as they are closely related. However, in the early 20th century, the central government in Bangkok built a railway line and Petchkasem Road down to the south-west side for the development of Kantang town to act as a trading port. has brought the proximity of Huai Yot town to the central part of Bangkok closer together. This can be seen in the architectural style of the shophouses built since the beginning of the 20th century.

Keywords: Shophouse, Row House, Tin Mine Town, Southern of Thailand

^{*} This research and innovation activity is funded by National Research Council of Thailand (NRCT)

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเมืองประวัติศาสตร์ในฐานะของผลผลิตทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยมองผ่านสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้า (Shophouse) ได้มีการดำเนินการศึกษากันอย่างแพร่หลาย และเป็นระบบมากขึ้นทั้งในประเทศสิงคโปร์, เมืองฮิโปปุ, เมืองมะละกา, เมืองจอร์จทาวน์ เกาะปินัง รวมทั้งการศึกษาของปัทม และคณะ (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) มีข้อเสนอข้อเสนองานเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงรูปแบบของสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปินัง กับเมืองเก่าทับเที่ยง เมืองกันตัง เมืองภูเก็ต และตะกั่วป่า ซึ่งยังขาดการศึกษาเมืองห้วยยอด อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ทั้งนี้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของเมืองห้วยยอด ในฐานะเมืองที่ก่อรูปขึ้นมาจากบริบทแวดล้อมของการพัฒนาเมืองภายใต้ความสัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการทำเหมืองแร่ดีบุก ในที่นี้ จึงเรียกเมืองนี้ว่า “เมืองเหมืองดีบุก (Tin Mine)” ซึ่งเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ ที่สามารถนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบกับศึกษา “เมืองท่า (Port Town)” ว่ามีความเหมือน หรือความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับการก่อรูปและการพัฒนาการของเมืองในคาบสมุทรภาคใต้ของไทยในช่วงก่อนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ และสมัยใหม่ช่วงต้น

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

- 1) เพื่อศึกษาบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง
- 2) เพื่อศึกษา และจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวและตึกแถวที่ประกอบกันเป็นภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง

3. ระเบียบวิธีวิจัยของบทความ

บทความ “พัฒนาการของบ้านร้านค้าของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความรุ่งโรจน์และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเหมืองดีบุกห้วยยอด: มองผ่านพัฒนาการของบ้านร้านค้า” มุ่งหมายเพื่อสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทสภาพแวดล้อมของพื้นที่ โดยวิจัยสำรวจ (Survey Research) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการศึกษาในสนามวิจัย (Field Study) ร่วมกับการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่ส่งผลกับพัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรมของ เรือนแถว ตึกแถว ในพื้นที่ที่ศึกษา

4. บริบทการศึกษาที่ผ่านมา

“เมืองห้วยยอด” เป็นเมืองสำคัญของภาคใต้ฝั่งตะวันตก และเคยมีบทบาทสูงมากในห้วงเวลาหนึ่งเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆ อาทิ เมืองจอร์จทาวน์ เกาะปินัง มาเลเซีย เมืองทับเที่ยง เมืองกันตัง ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดตรัง และเมืองภูเก็ต ทว่าเมืองห้วยยอดได้ลดบทบาทลงจนราวกับว่าได้หายไปจากความทรงจำของผู้คน

สำหรับการทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการวิจัยชิ้นนี้ ได้พบประเด็นที่สำคัญ คือ หากมีการกล่าวถึงเมืองหรือชุมชนในภาคใต้ที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการเข้าสู่การ

เป็นสมัยใหม่ ซึ่งก่อรูปลักษณะทางกายภาพเป็นย่านเก่าที่เต็มไปด้วยอาคารห้องแถว และเมื่อพบเมืองหรือชุมชนในลักษณะดังกล่าวในภาคใต้มักจะถูกเรียกว่าเป็น “เมืองท่า (Port Town)” เกือบทั้งสิ้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วบริบทที่ก่อรูปของขึ้นของเมืองในช่วงสมัยใหม่ระยะต้นในภาคใต้ของไทยนั้น ไม่ได้เป็นเมืองท่าเสมอไป ในที่นี้ จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา “เมืองห้วยยอด” ในฐานะการเป็นเมืองที่ก่อรูปทางกายภาพขึ้นมาภายใต้บริบทของการค้าแร่ดีบุก หรือในที่นี้ เรียกว่า “เมืองเหมือง”

นอกจากนี้ ในการกล่าวถึง “เรือนแถว” หรือ “ตึกแถว” ในภาคใต้นั้นมักจะถูกเรียกกันติดปากว่าเป็นแบบ “ซิโนโปรตุกีส” ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ กรรียงไกร เกิดศิริ และคณะ ได้เสนอว่า คำว่า “ซิโนโปรตุกีส” ที่ใช้เรียกสถาปัตยกรรมที่ก่อรูปขึ้นภายใต้บริบทการต่อรองกันระหว่าง “ความเป็นจีน” และ “ความเป็นโปรตุเกส” ที่เกิดขึ้นในมาเก๊า ได้กลายมาเป็น “คำยืม” ที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อเรียกสถาปัตยกรรมเรือนแถวหรือตึกแถวที่ก่อสร้างขึ้นในภาคใต้ และดูเหมือนว่าจะกระจายไปเรียกสถาปัตยกรรมเรือนแถวหรือตึกแถว (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 147) ซึ่งประเด็นดังกล่าวได้เป็นปัญหาที่สร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อบริบทการก่อรูปของสถาปัตยกรรมเรือนแถวและตึกแถวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย

ในการทบทวนสถานภาพความรู้ในการศึกษานี้ จึงเกี่ยวข้องกับการสร้างคำอธิบายใน 2 ประเด็นหลักที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองเหมืองห้วยยอด

ทั้งนี้ การศึกษาเกี่ยวกับเมืองห้วยยอดในมิติทางประวัติศาสตร์อยู่จำนวนหนึ่ง คือ งานของดวงทิพย์ พรหมเขต ว่าด้วย “เครือข่ายการค้าปิ่น-ภูเก็ต-ตรัง เหมืองแร่ และชาวจีนโพ้นทะเล (ทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1980)” (Promket T., 2017: 67-87) โดยประเด็นที่เสนอ คือ เครือข่ายการค้าของเมืองห้วยยอดที่เชื่อมโยงกับเมืองอื่นๆ ในชายฝั่งทะเลตะวันตกด้วยกิจการเหมืองแร่ การส่งออกดีบุก และการพาณิชย์อื่นๆ โดยการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลการ การเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่ดีบุกในห้วยยอด เป็นกลุ่มพ่อค้า ผลงานอีกชิ้นที่เกี่ยวข้องกับเมืองห้วยยอด คือ ตรีชาติ เลาก้าวหนู (Laokaewnu T., 2007) โดยตรีชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์เพื่อรักษาคุณค่า และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เมื่อเมืองมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการเป็นเมืองพาณิชย์กรรมกลายเป็นเมืองที่อยู่อาศัย ประกอบกับการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเสื่อมถอยในคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมือง และงานศึกษานี้ ยังจำแนกตัวอย่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของเมือง หากแต่ยังเป็นการจำแนกเบื้องต้นและเป็นการดำเนินการศึกษาในช่วงเวลาเริ่มต้นที่สถานภาพการศึกษาเรื่องบ้านร้านค้ายังไม่ก้าวหน้ามากนัก ในการจำแนกหมวดหมู่ทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าจึงใช้กรอบความคิดที่มีอยู่เดิม

ทว่าในเวลาต่อมาแนวความคิด และข้อถกเถียงเรื่องบ้านร้านค้าถูกศึกษาทั้งทางกว้างและทางลึก ทั้งนี้ ข้อเสนอสำคัญเกี่ยวกับบ้านร้านค้าที่เปรียบเป็นหลักการสำคัญที่การศึกษาในระดับสากลให้การยอมรับคืองานของ Paul Oliver ในสารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลก (Encyclopedia of Vernacular Architecture) ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับอาคารที่มีลักษณะทางกายภาพแบบเรือนที่เรียกว่า “บ้านแถว (Row House)” ทว่าลักษณะการใช้สอยอาคารนั้นได้ตอบโจทย์ทั้งการค้าขาย การทำธุรกิจ โกดังเก็บสินค้าและเครื่องของ และการอยู่อาศัย

อยู่ภายในอาคาร และศัพท์บัญญัติคำเรียกบ้านเรือนเหล่านี้ว่า “บ้านร้านค้า (Shophouse)” ซึ่งได้จัดหมวดหมู่ มีรายประเด็นของการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในส่วนที่ว่าด้วยบ้านร้านค้าให้อยู่ในหัวข้อ “การใช้สอย และหน้าที่ (Used and Function)” กล่าวคือ “สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้ามีหน้าที่รองรับการพักอาศัย และการพาณิชย์ในอาคารหลังเดียวกัน โดยปลูกสร้างอยู่ริมถนน ทั้งนี้จะเห็นว่าเจ้าของบ้านจะทำการค้าหรือธุรกิจอยู่ในพื้นที่ ชั้นล่างตัวอาคารด้านหน้าในขณะที่ครอบครัวจะอยู่อาศัยในตัวอาคารด้านหลัง และพื้นที่ชั้นสอง” (Oliver P., 1998: 657) ด้วยการก่อสร้างบ้านร้านค้าเพื่อการอยู่อาศัย การค้าขายหรือการเป็นพื้นที่ทำงานอยู่ภายในอาคารหลังเดียวกัน

การก่อตัวของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น เป็นผลเนื่องมาจากสัมภาระทางวัฒนธรรมอันได้แก่โลกทัศน์ความคิด ตลอดจนความคุ้นเคยของชาวจีนที่ได้เดินทางอพยพจากถิ่นฐานเดิมไปตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่อื่น ๆ ก็นำรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการใช้สอยพื้นที่ติดตัวไปก่อสร้างเป็นอาคารบ้านเรือนด้วย ทั้งนี้ “สารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลก (Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World)” เสนอว่า บ้านร้านค้าได้ก่อตัวภายใต้อิทธิพลจีนที่สร้างขึ้นในพื้นที่คาบสมุทรมาลายู และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ของเมืองท่าต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลของดัตช์ อังกฤษ และฝรั่งเศส นอกจากนี้ บ้านร้านค้าเป็นกลไกในการพัฒนาเมืองมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา สถาปัตยกรรมบ้านร้านค้ามีหน้าที่รองรับการพักอาศัย และการพาณิชย์ในอาคารหลังเดียวกัน โดยปลูกสร้างอยู่ริมถนน พบตามเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ พม่า รวมถึงประเทศไทย

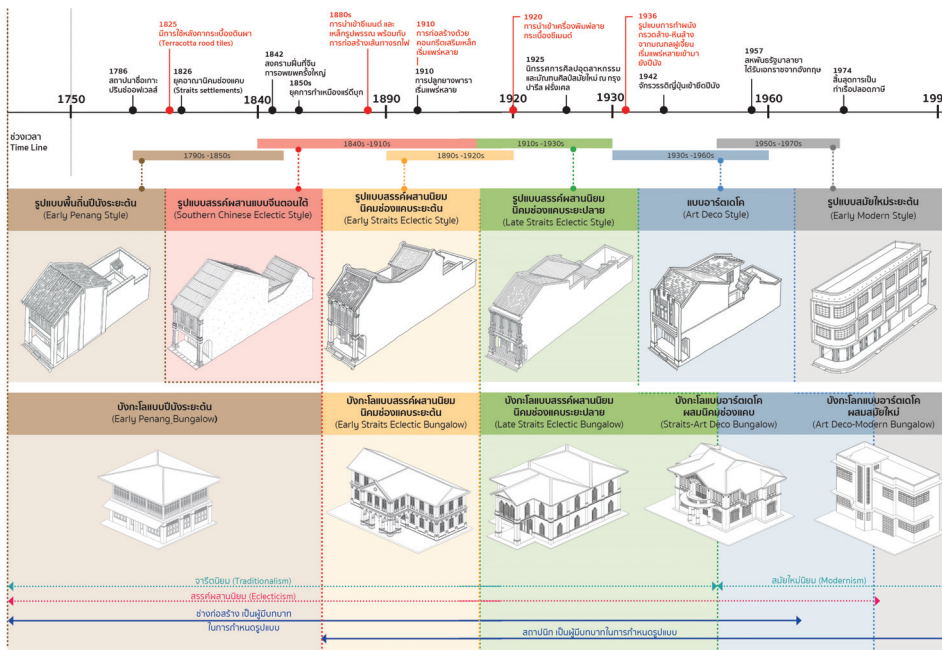
ทั้งนี้ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนแถว และตึกแถวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้ของไทยมีงานชิ้นสำคัญหลายชิ้นที่พยายามจำแนกรูปแบบและอธิบายถึงความสัมพันธ์กับบริบทของยุคสมัยที่มีการก่อสร้าง คือ งานของเกรียงไกร เกิดศิริ และคณะฯ เรื่อง “จอร์จทาวน์ เกาะป็นัง จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก” (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021) เสนอภาพของการก่อรูปของเมืองจอร์จทาวน์ในฐานะเมืองท่าสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของบริษัทบริติชอินเดียซึ่งได้ประยุกต์นำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมและสถาปัตยกรรมใหม่ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของภูมิอากาศร้อนและฝนชุกของเมืองชายทะเลในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาประยุกต์เป็นสถาปัตยกรรมใหม่ที่เน้นให้เกิดสภาวะน่าสบายสำหรับการอยู่อาศัย และใช้ฐานของวัสดุก่อสร้างและภูมิปัญญาในการก่อสร้างของชุมชนท้องถิ่น และเมื่อมีการเคลื่อนย้ายของชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้มีการก่อรูปของอาคารเรือนแถวและตึกแถวอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาของเมืองจอร์จทาวน์ ตึกแถว (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 147)

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับตึกแถวในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนั้น งานหลายชิ้นเป็นการศึกษาโดยปัทม วงศ์ประดิษฐ์ และคณะ อาทิ “การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง”, (Wongpradit P., 2015) “บริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการก่อตัว และการพัฒนาของตึกแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์ทับเที่ยง จังหวัดตรัง” (Wongpradit P., Kirdsiri K., Panin O., 2015: 205-222) ซึ่งได้ศึกษาเรือนแถว และตึกแถวในย่านเมืองเก่าทับเที่ยงซึ่งเป็นเมืองที่เกิดและเติบโตขึ้นจากการเป็นเมืองในดินแดนตอนในแผ่นดินคาบสมุทร

ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาเส้นทางรถไฟสายใต้ฝั่งทะเลอันดามันเพื่อไปยังเมืองท่ากันตังจึงมีการก่อสร้างสถานีรถไฟทับเที่ยง

ทั้งนี้ ในการศึกษาของปัทม์ ได้มีข้อเสนอในการการจัดจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวและตึกแถวที่พบในพื้นที่กรณีศึกษา ว่าการศึกษาทั้ง 2 ชั้น ยังใช้การจัดจำแนกรูปแบบโดยใช้ฐานข้อมูลของการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของตึกแถว และเรือนแถวที่มีการศึกษากันมาก่อนหน้าในเมืองต่าง ๆ ในเขตประเทศไทย ยังไม่ได้ใช้การเทียบเคียงกับการศึกษาอื่นๆ ในระดับนานาชาติอื่นๆ มาใช้ในการเทียบเคียง

ในเวลาต่อมาปัทม์ ได้ต่อยอดการศึกษาโดยขยายพื้นที่ศึกษาออกไปยังเมืองท่าอื่นๆ ในคาบสมุทรมลายูใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย อาทิ เมืองกันตัง เมืองภูเก็ต และเมืองตะกั่วป่า ดังการศึกษาเรื่อง “*Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula*” (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) และงานของปัทม์ และคณะ บทความชิ้นนี้ได้สนทนากับงานชิ้นสำคัญของ Tan Yeow Wooi (2015) คือ “*Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials*” (Tan Yeow Wooi, 2015) ซึ่งเป็นการศึกษาตึกแถวบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง อย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนการบริหารจัดการและการอนุรักษ์เมืองจอร์จทาวน์ในฐานะเป็นมรดกโลก

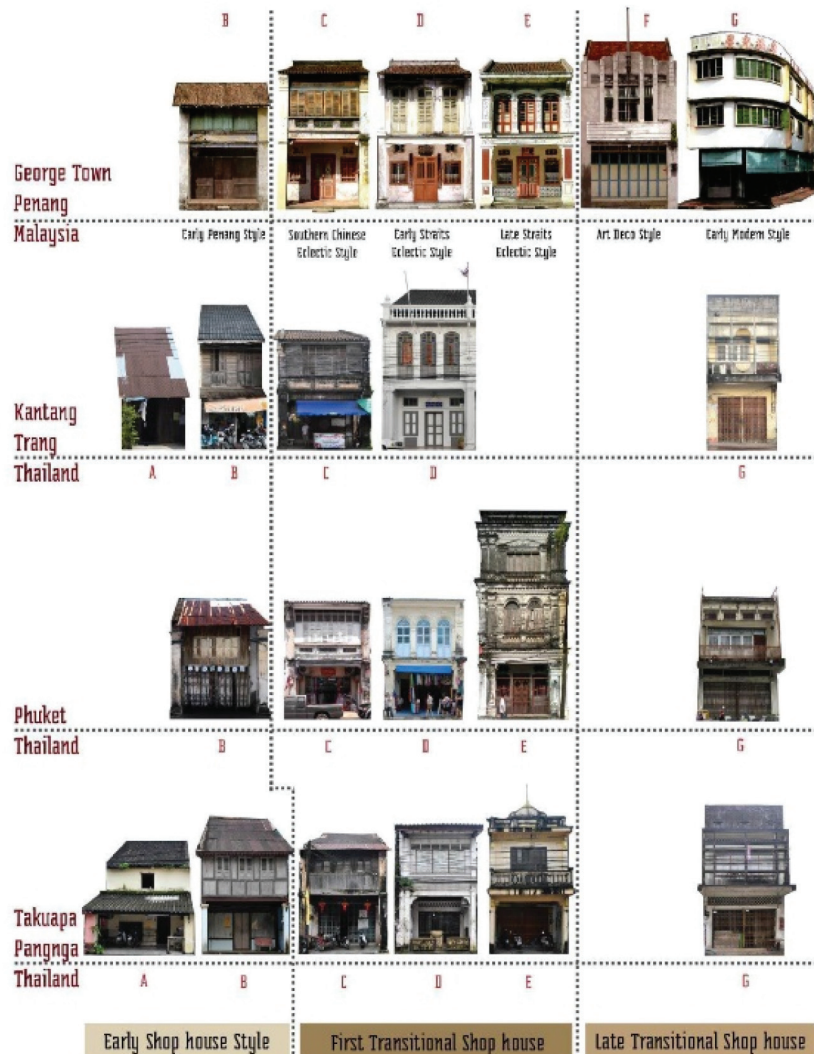

ภาพที่ 1: แสดงรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง

ที่มา: Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021.

ทั้งนี้ จากการข้อเสนอของ Wooi ได้จัดจำแนกพัฒนาการของบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) แบบป็นัระยะต้น (Early Penang Style) 2) แบบสรรค์ผสมานนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style) 3) แบบสรรค์ผสมานนิยมนิคมช่องแคบระยะต้น (Early Straits Eclectic Style) 4) แบบสรรค์ผสมานนิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style) 5) แบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) และ 6) แบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

Typology of Shop House in Andaman Sea-Malay Peninsula Port Town

ภาพที่ 2: แสดงรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย เปรียบเทียบกับเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง

ที่มา: (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465)

การจัดจำแนกประเภทของ Tan Yeow Wooi (2015) ดังกล่าวมาข้างต้นเป็นฐานความคิดสำคัญให้ปัทม์ ได้นำมาใช้เทียบเคียงในการศึกษาตึกแถวในเมือง คือ “เมืองภูเก็ต” “เมืองกันตัง” และ “เมืองตะกั่วป่า” และนำมาทาบเทียบกับบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละเมือง ทั้งนี้ มีข้อเสนอจากการศึกษา คือ “เมืองกันตัง” พบมีบ้านร้านค้า 4 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบสรรค์ผสมนิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style) และแบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) ในขณะที่ “เมืองภูเก็ต” พบมีบ้านร้านค้า 5 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค และ “เมืองตะกั่วป่า” พบมีบ้านร้านค้า 5 รูปแบบ โดยไม่พบบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโคเช่นเดียวกันกับเมืองภูเก็ต (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465)

จากการทบทวนถึงช่วงเวลาในการก่อสร้างตึกแถวและการพัฒนาเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ในราว ค.ศ. 1930s-1960s | พ.ศ. 2473-2503 ตึกแถว (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 164) พบความนิยมในการสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค ซึ่งรูปแบบของศิลปะเพิ่งเริ่มต้นเป็นที่รู้จักเป็นครั้งแรกที่ฝรั่งเศส จากนั้นได้ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) ที่มีการก่อสร้างอาคารแบบอาร์ตเดโคเป็นจำนวนมาก และส่งผลต่อเนื่องมายังเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ในขณะที่ปัทม์ได้ศึกษาในเมืองท่าทั้ง 3 เมืองของประเทศไทยนั้น ในห้วงเวลานั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับจีนโดยตรงแล้ว ประกอบกับมีความขบเซาะทางเศรษฐกิจ หรือด้วยรูปแบบตึกแถวแบบอาร์ตเดโคซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบใหม่เพิ่งเริ่มต้นแพร่หลายเป็นที่รู้จัก และด้วยการลดทอนรายละเอียดลงจากแบบที่นิยมก่อสร้างกันมากจึงอาจไม่ถูกกับรสนิยมของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองท่าทั้ง 3 แห่ง จึงไม่ปรากฏบ้านร้านค้ารูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโค ทั้ง 3 เมือง (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465)

จากข้อเสนอของปัทม์ และคณะฯ สร้างกรอบแนวทางการศึกษาอันแสดงให้เห็นว่าหากมีการศึกษาบ้านร้านค้าในเมืองอย่างเป็นระบบ จะช่วยเป็นเครื่องบ่งชี้พัฒนาการของเมืองซึ่งสะท้อนมาจากประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจในช่วงเวลาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งปัทม์ และคณะ ได้เสนอการแบ่งห้วงเวลาที่สัมพันธ์กับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่พบในเมืองกรณีศึกษา ทั้ง 3 เมือง

อย่างไรก็ดี ช่องว่างของการศึกษาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาต่อ คือ จากการกรอบความคิด และการคัดสรรกรณีศึกษาของปัทม์ ได้คัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาที่เป็น “เมืองท่า” ทว่าบางเมืองในภาคใต้ที่มีการก่อสร้างบ้านร้านค้าเช่นเดียวกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นที่เมืองท่า แต่ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ คือ “เมืองเหมือง (Mine Town)” โดยเฉพาะ “เหมืองแร่ดีบุก (Tin Mine)” ที่ได้สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแก่ภาคใต้ของไทย ตลอดจนเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายูเป็นอย่างยิ่งในช่วงก่อนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ และก่อนการเข้ามามีบทบาทของยางพาราที่ได้เข้ามาแทนที่เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่แทนที่การทำเหมืองดีบุก

5. ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของเมืองทวายยอด

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตลาดโลกมีความต้องการ “ดีบุก (Tin)” สูงมากขึ้น เนื่องจากการค้นพบองค์ความรู้ใหม่ในการใช้ดีบุกเพื่อการประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมการแปรรูปและการ

ถนอมอาหาร ดังที่ Pierre Durand ได้นำเสนอสิทธิบัตรเรื่องการใช้กระป๋องดีบุกในการถนอมอาหาร เมื่อปี ค.ศ. 1810 | พ.ศ. 2353 ต่อมาในปี พ.ศ. 1839 | พ.ศ. 2382 ได้มีการคิดค้นโลหะผสมชนิดใหม่ที่มีคุณสมบัติในการผลิตเครื่องจักรและยานพาหนะ และในที่สุดแนวคิดของ Pierre Durand ได้ถูกพัฒนาต่อจนกลายเป็นกระป๋องบรรจุภัณฑ์ที่มีความสมบูรณ์แบบโดยการใช้ดีบุกเคลือบผิวบนแผ่นเหล็กสำหรับการบรรจุอาหาร (Blunden S., Wallace T., 2003: 1651-1662.) ซึ่งความต้องการในการบริโภคดังกล่าวได้ส่งผลให้มีการแสวงหาแหล่งแร่ดีบุกเพื่อตอบสนองต่อการบริโภค

ทั้งนี้ ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ได้สำรวจพบสายแร่ดีบุกที่รัฐเปรัก และเซอลาโงร์ ชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู และมีการตั้งเหมืองแร่แบบอุตสาหกรรมที่หุบเขากินตา (Kinta Valley) ในเปรัก ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือ ราว ค.ศ. 1880 | พ.ศ. 2423 ซึ่งมีจำนวนแร่ปริมาณมากเพียงพอแก่การลงทุน ในหนังสือสำคัญของเปรักเรื่อง “About Perak” (Swettenham, F. A., 1893) เขียนโดย Sir Frank Swettenham ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่าการเริ่มต้นของธุรกิจเหมืองแร่ดีบุกในเปรักนั้น เริ่มต้นโดยชาวตะวันตก แต่ต่อมากิจการนั้นไม่ประสบความสำเร็จจึงขายเหมืองเหล่านั้นต่อให้ชาวจีน ซึ่งใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมในการทำเหมืองแต่ด้วยความตั้งใจก็ได้ทำให้ธุรกิจการทำเหมืองสร้างความมั่งคั่งให้กับชาวจีน (Swettenham, F. A., 1893: 31-36)

ภาพที่ 3: ลักษณะการทำเหมืองแบบเหมือนฉีดยาที่ใช้การฉีดน้ำในกระบวนการผลิตในหุบเขากินตา ที่มา: National Achieves Malaysia -2001/20025947 โครงการ The Economic History of Malaya Project.

การลงทุนครั้งใหญ่ของพ่อค้าชาวจีนผู้มีฐานะมั่งคั่งอันเกิดขึ้นจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และเริ่มต้นแสวงหาโอกาสในการทำธุรกิจต่าง ๆ ในพื้นที่นิคมช่องแคบ (Strait Settlement) ในเมืองสิงคโปร์ ฮีโพบ์ และปีนัง รวมทั้งธุรกิจเหมืองแร่ดีบุกได้ขยายตัวมากขึ้นอันเกิดจากความต้องการแร่ดีบุก กอปรกับการอพยพเข้ามาของแรงงานชาวจีนได้ส่งผลต่อการผลิตของอุตสาหกรรมการทำเหมือง ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงเวลาที่ผู้ใช้แรงงานชาวจีนอพยพเข้ามาขุดดินแดนคาบสมุทรมลายูเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในแถบเปรักและเซอลาโงร์เพื่อมาเป็นผู้ใช้แรงงาน อาทิ จีนฮกเกี้ยน (Hokkien), จีนกวางตุ้ง (Cantonese), จีนฮากกา (Hakka), และจีนแต้จิ๋ว (Teochew) (Wong Yee Tuan., 2015: 4) ทั้งนี้ ระหว่าง ค.ศ. 1881-1900 | พ.ศ. 2424-2443 มีชาวจีนโพ้นทะเลอพยพมายังเปรัก และเซอลาโงร์ไม่น้อยกว่า 1.5 ล้านคน (Francis Loj Kok Wah. 1988: 9) ทำให้คาบสมุทรมลายูนั้นสามารถผลิตดีบุกป้อนสู่ตลาดโลกได้กว่า 50,000 ตันต่อปี ในปี ค.ศ. 1904 | พ.ศ. 2447 ในซึ่งคิดเป็นสัดส่วนกว่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตทั่วโลก ทว่าการผลิตดีบุก และได้ลดจำนวนลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ในช่วงปี ค.ศ. 1914-1918 | พ.ศ. 2457-2461 เนื่องจากประสบปัญหาเรื่องการส่งออกและการขนส่งโดยเรือสินค้าขนาดใหญ่ (Lim Chong Yah, 1968)

สำหรับพื้นที่ศึกษา คือ “เมืองห้วยยอด” มีประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และได้มีการตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องจนถึงยุคประวัติศาสตร์จนกระทั่งปัจจุบัน (Laokaewnu T. (2007)

สำหรับการทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ของอำเภอห้วยยอดเริ่มเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ พบการกล่าวถึงในเอกสารของ “พระยาตรังคภูมิบาล” ได้ประพันธ์ “เพลงยาวนมัสการพระบรมธาตุ นีราศไปตรัง” (Praya Trang Ka Bhumi Pala, n.d.) ที่พรรณนาเส้นทางเดินทางจากเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อครั้งมาวางตรเป็นเจ้าเมืองตรัง ได้ให้ข้อมูลว่าอย่างช้าในพื้นที่ทางด่านตะวันตกของเทือกเขาบันทัดที่ทอดตัวลงมาในแนวเหนือใต้ เหนือเมืองทับเที่ยงมีการค้นพบแร่ดีบุก และมีการทำแร่โดยอาศัยภูมิปัญญาอยู่ก่อนแล้ว ตั้งแต่ในราว ค.ศ. 1809-1824 | พ.ศ. 2352-2367 เนื่องจากไม่ปรากฏปีที่พระยาตรังเขียนนิราศ และเนื่องจากพระยาตรังรับราชการในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงกำหนดช่วงเวลาที่ยืนยันนิราศดังกล่าวในอยู่ในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งนี้ ในนิราศได้กล่าวถึงการเดินทางจากเมืองนครศรีธรรมราช ตัดผ่านช่องเขา มาเมื่อถึงบริเวณท่ามะปรางพบว่าเป็นที่ผู้คนมาใช้ในการร่อนแร่ดีบุก ดังเนื้อหากล่าวไว้ว่า “ท่ามะปรางเป็นท่าร่อนแร่ดีบุก”

ทั้งนี้ ประวัติศาสตร์ก่อนการเข้าสู่สมัยใหม่ กล่าวว่า ในปี ค.ศ. 1812 | พ.ศ. 2355 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ปกครองของอำเภอห้วยยอดถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตรัง ได้แก่ บ้านเขาปินะ บ้านบางกุ้ง บ้านท่าประดู่ บ้านควน บ้านหนองหงษ์ บ้านเขาขาด บ้านหนองไม้แก่น บ้านหนองแค และพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตรังบางส่วน ได้แก่ บ้านในเตา ขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตรังส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับเมืองตรัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จประพาสเมืองตรัง ปรากฏว่ามีแรงงานชาวจีนจำนวนมากเดินทางมาจากเกาะปีนัง เพื่อทำเหมืองแร่ดีบุกที่บ้านท่ามะปราง ทำให้ชุมชนบริเวณนั้นเจริญมากขึ้น และเกิดตลาดแห่งแรกที่บ้านท่ามะปราง ต่อมาเกิดการทำให้เมืองขนาดใหญ่โดยทำเป็นเมืองเรือขุดอยู่ที่บริเวณหน้าวัดห้วยยอด จึงทำให้ชุมชนบริเวณอำเภอห้วยยอดเจริญขึ้นตั้งแต่นั้นมา ต่อมา ค.ศ. 1880 | พ.ศ. 2423 ทางราชการได้อน

เมืองตรังไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ จึงได้โอนพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตรังมาขึ้นกับเมืองตรังด้วย ตั้งเป็น 4 แขวง คือ แขวงบางกุ้ง แขวงบ้านนา แขวงปากคม และแขวงเขาขาว

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1887 | พ.ศ. 2430 จึงได้รวมท้องที่บางส่วนของเมืองนครศรีธรรมราชทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตรังเป็น อำเภอเขาขาว ขึ้น โดยตั้งที่ว่าการอำเภอที่ตำบลเขาขาว ต่อมาจึงได้ย้ายที่ทำการอำเภอมาตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำพราย ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันนี้ แต่ยังเป็นชื่ออำเภอเขาขาว ต่อมาได้แยกพื้นที่ตำบลน้ำพรายบริเวณที่ตั้งที่ว่าการอำเภอออกมาตั้งเป็นตำบลใหม่ ให้ชื่อว่า “ตำบลห้วยยอด” ดังนั้นในปี ค.ศ. 1912 | พ.ศ. 2455 จึงเปลี่ยนชื่อจากอำเภอเขาขาวขึ้นเป็นอำเภอห้วยยอด เพื่อให้ตรงกับชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ทว่าต่อมาในปี ค.ศ. 1912 | พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเขาขาวอีกครั้ง และในปี ค.ศ. 1939 | พ.ศ. 2482 จึงได้เปลี่ยนมาเป็นอำเภอห้วยยอดจนกระทั่งปัจจุบัน

ทั้งนี้ ทามะปรางทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการทำเหมืองแร่ของอำเภอห้วยยอด ต่อมาการทำเหมืองแร่ดีบุกที่ทามะปรางขยายตัว เกิดความต้องการกรรมกรเพิ่มมากขึ้น นายเหมืองจึงอาศัยนายหน้าที่เปิดบริการจัดหาผู้ใช้แรงงานที่ป็นัง ทำหน้าที่จัดหากรรมกรจากประเทศจีนมาส่งให้กับนายเหมือง ในระยะแรกนั้น ผู้ใช้แรงงานจะเป็นชาวจีนแคะซึ่งเป็นกลุ่มที่เดินทางเข้ามาก่อน ต่อมาจะเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนติดตามเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนมีจำนวนมากว่า ซึ่งในปี ค.ศ. 1890 | พ.ศ. 2433 มีแรงงานชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำเหมืองแร่ที่ทามะปราง จึงเกิดตลาดแห่งแรกของอำเภอห้วยยอดขึ้นบริเวณนี้

จากเอกสาร “Pinang Gazette and Straits Chronicle” ให้ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับการนำเข้าและส่งออกสินค้าของป็นัง กล่าวคือการค้าระหว่างป็นังกับพม่า นั้น ป็นังได้นำเข้าข้าวที่ปลูกเป็นจำนวนมากในพื้นที่พม่าตอนล่างแถบทวาย และมะละแหม่ง และป็นังได้ส่งน้ำมันมะพร้าว น้ำตาล ปืนคาบศิลา ผืน หมาก และสินค้าต่าง ๆ ที่ได้มาจากจีนกลับไปพม่า สำหรับการค้ากับตะกั่วป้านั้น ป็นังได้นำเข้าดีบุกจากเหมืองที่ตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต ตรัง (Wong Yee Tuan. , 2015: 4) ซึ่งผลผลิตดีบุกจากเมืองตรังในที่นี่ ก็ควรจะเป็นดีบุกจากเมืองห้วยยอดนั่นเอง

ห้วยยอดเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งมีการขุดพบสายแร่ดีบุกในหลายๆพื้นที่ของห้วยยอด ได้แก่ ตำบลห้วยยอด ตำบลปากคม ตำบลท่าจั่ว ตำบลเขาขาว ตำบลเขาปูน ตำบลหนองปรือ ตำบลลำแพะ เป็นต้น กินเนื้อที่ มากกว่า 3,000 ไร่ ด้วยเหตุนี้ เมืองห้วยยอดจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดตรัง บทบาทการเป็นศูนย์กลางของการทำเหมืองแร่อำเภอห้วยยอด เริ่มต้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในช่วงแรกของการทำเหมืองแร่ในเขตท้องที่อำเภอห้วยยอด ระหว่าง ค.ศ. 1891-1906 | พ.ศ. 2434-2449 มีชาวจีนซึ่งอพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ อ้อมแหลมมลายูมาขึ้นเรือที่ท่าเรือกันตัง และล่องเรือต่อมาที่บ้านท่าโด (บ้านท่าประดู่) เพื่อมาขุดแร่ตะกั่วบริเวณผิวดิน

กิจการเหมืองแร่ดีบุกในอำเภอห้วยยอดรวมถึงในพื้นที่อื่น ๆ ของภาคใต้ฝั่งตะวันตกขยายตัวมากขึ้นในปี ค.ศ. 1910 | พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา ในพื้นที่จังหวัดตรังมีการตั้งหน่วยงานที่ชื่อราชโลหกิจจังหวัดตรัง ขึ้นในปี ค.ศ. 1912 | พ.ศ. 2455 ทำหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตสำรวจและประทานบัตร พื้นที่ทำเหมืองแร่ก็ทั้งในช่วงปลาย ค.ศ. 1910 | พ.ศ. 2453 เกิดการขยายตัวของทางรถไฟจากกรุงเทพฯ เชื่อมจังหวัดภาคใต้เพื่อการขยายโอกาสการลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุก

จนกระทั่ง ค.ศ. 1915 | พ.ศ. 2458 มีชาวจีนฮกเกี้ยน ได้แก่ นายจันปิตุง ศุภผล นายโฮเซ่ง จันทร ประทีป ได้เข้ามาขอประทานบัตรทำเหมืองแร่ในพื้นที่อำเภอห้วยยอด รวมทั้งสิ้นกว่า 3,000 ไร่ และได้มีการพัฒนาการทำเหมืองแร่ให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ในการทำเหมืองแร่มีการจำแนกออกตามวิธีการหลายรูปแบบ เช่น “เหมืองแล่น” “เหมืองสูบ” “เหมืองฉีด” “เหมืองเรือขุด” “เหมืองปล่อง” “เหมืองเจาะจั่น” และ “เหมืองอุโมงค์” ทั้งนี้ในพื้นที่ห้วยยอดมีวิธีการทำเหมืองที่มีชื่อเรียกเฉพาะเช่น “เหมืองรู” หรือ “เหมืองแล่น” (Laokaewnu T. (2007) เป็นการทำเหมืองในแหล่งแร่ที่อยู่บนเนินเขาหรือไหล่เขาซึ่งใช้ทั้งแรงงานคนขุด หรือการฉีดน้ำ และให้ดินที่มีแร่ปะปนไหลลงรางกู่แร่หรืออุปกรณ์แต่งแร่ ซึ่งการทำเหมืองแบบนี้ใช้ประมาณลงทุนไม่มากนัก และต้องอาศัยลำธารน้ำธรรมชาติ จึงเป็นวิธีการทำเหมืองแบบดั้งเดิมในพื้นที่ห้วยยอด “เหมืองฉีด” เป็นเหมืองที่ใช้ในการฉีดไปยังดินที่มีแร่ปะปน ซึ่งใช้การลงทุนในการวางท่อ และ “เหมืองเรือขุด” เป็นวิธีการที่ลงทุนสูงมาก จึงต้องเป็นแหล่งแร่ที่สามารถมีระยะเวลาในการขุดเกิน 25 ปีขึ้นไปจึงจะคุ้มค่ากับการลงทุน (kantham muang dibuk nai prathet Thai. N.d.) ซึ่งความเคลื่อนไหวของกิจการเหมืองดังกล่าวมาข้างต้นทำให้มีการขยายตัวของชุมชนในอำเภอห้วยยอดขยายตัวมากยิ่งขึ้น (Laokaewnu T. (2007)

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกันตัง เมืองตรัง และเมืองห้วยยอดกับกรุงเทพมหานครเกิดขึ้นอย่างใกล้ชิดอีกครั้ง ในทศวรรษที่ 1920 จากการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ของสยาม ซึ่งเดิมทีนั้นกำหนดให้สถานีรถไฟบางกอกน้อยเป็นสถานีต้นทาง เนื่องจากสะพานพระรามหกข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่ยกก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ ในช่วงเวลาดังกล่าวเปิดเดินรถไฟสัปดาห์ละ 1 วัน คือ วันจันทร์ จนเมื่อปี ค.ศ. 1927 | พ.ศ. 2470 สะพานพระรามหกได้สร้างแล้วเสร็จ จึงเปลี่ยนสถานีต้นทางมาที่สถานีหัวลำโพง ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย

ต่อมาในช่วง ค.ศ. 1924 | พ.ศ. 2467 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีบริษัทข้ามชาติจากประเทศออสเตรเลียเข้ามาขอประทานบัตรในการทำเหมืองแร่ ในอำเภอห้วยยอด โดยพัฒนาการทำเหมืองโดยใช้เรือขุดและเหมืองฉีด ได้แก่ บริษัทไซมิทเทนต์ เซนต์เกรท ซึ่งตั้งสำนักงานของบริษัทตรงข้ามสามคมห้วยยอดการกุศลในปัจจุบัน บริษัทห้วยยอด ทิน เดิร์ดจี้กิ้ง จำกัด บริษัทแลมปี สยาม ทิน ไมน์ จำกัด และบริษัทโทโม ทิน จำกัด และขยายพื้นที่ทำเหมืองแร่ ครอบคลุมตำบลลำแพ ตำบลเขาสูง ตำบลท่าจั่ว ตำบลเขาปูน และบ้านวังอด (วังสมบูรณ์) (Document Processing and Archives Committee. 1999)

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทต่างชาติได้เลิกกิจการการทำเหมืองแร่ และมีนักธุรกิจชาวจีนจากจังหวัดภูเก็ตและตัวเมืองตรังได้เข้าไปดำเนินกิจกรรมทำเหมืองฉีดในประทานบัตรของบริษัทต่างชาติที่ดำเนินการในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว ตำบลลำแพ ตำบลเขาปูน ตำบลห้วยยอด และตำบลปากจั่น จำนวน 30 แห่ง ตลอดระยะเวลา 20 ปี ของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดิบบุก ทำให้เศรษฐกิจของอำเภอห้วยยอดขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นอันดับ 1 ของจังหวัดตรัง และด้วยการขยายพื้นที่ทำเหมืองแร่และวิทยาการของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้แร่ดิบบุกลดลงประกอบกับราคาดิบบุกตกต่ำ จึงทำให้กิจการเหมืองแร่ดิบบุกในเมืองห้วยยอดต้องยุติลง

จากบริบททางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมืองห้วยยอดได้มีบริบทที่สัมพันธ์กับเมืองและเมืองท่าต่างๆ ในคาบสมุทรภาคใต้ และคาบสมุทรมาเลย์อย่างใกล้ชิด และบริบทแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม

และวัฒนธรรมต่างไหลเข้าหากันตามปัจจัยดึงดูดในมิติของโอกาสทางเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐาน และความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานย่อมนำพาสัมภาระทางวัฒนธรรมที่ติดตัวมาจากดินแดนที่ตนจากมาแล้วสถาปนาลงบนถิ่นฐานใหม่ แม้บางสิ่งบางอย่างนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างออกไปตามบริบทแวดล้อมของพื้นที่ใหม่ที่เข้ามาก่อร่างสร้างถิ่นฐานนั่นเอง

6. การจัดวางพื้นที่ใช้สอย และรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้า

ผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองห้วยยอดซึ่งเป็นเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ในราวกลางศตวรรษที่ 25 ซึ่งในห้วงเวลานั้นเมืองต่างๆ ในคาบสมุทรมลายูได้และมาเลยฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนจีนโพ้นทะเลเข้ามาอาศัย ลงหลักปักฐานและทำการค้าอยู่เป็นจำนวนมาก เริ่มประสบปัญหาการแข่งขันทางธุรกิจที่เป็นไปอย่างเข้มข้นและมีความท้าทายมาก อาทิ เมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 164) เมืองทับเที่ยง จังหวัดตรัง เมืองภูเก็ต เช่นนี้แล้วเมื่อมีการเกิดขึ้นพื้นที่เมืองใหม่ ย่อมเป็นพื้นที่ที่ทุกคนมุ่งเข้ามาเพื่อแสวงหาโอกาส ทั้งนี้ ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้นส่วนใหญ่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนหน้า มีเชื้อสายจีน อาทิ จีนกวางตุ้ง จีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ และจีนแคะ (ฮากกา) รวมทั้งชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์

ทั้งนี้ เอกลักษณะที่โดดเด่นเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายจีนคือการให้ความสำคัญเคารพต่อเทพเจ้า เห็นได้จากการมีโต๊ะหรือแท่นบูชาเจ้าที่เจ้าทาง โดยเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองคนในบ้าน และช่วยให้กิจการการค้าขายเจริญรุ่งเรือง และอีกความเชื่อหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การเลือกทำเลที่ตั้ง และการสร้างบ้านเรือนของชาวจีนตามหลัก “ฮวงจุ้ย” ซึ่งสามารถเห็นได้ตั้งแต่การเลือกทำเลที่ตั้งของเมือง ซึ่งด้านหน้าเป็นคลองและด้านหลังเป็นภูเขาจนกระทั่งองค์ประกอบของบ้านเช่น บ่อน้ำกลางบ้านซึ่งตรงกับช่องเปิดแสงระหว่างอาคารด้านหน้าและอาคารด้านหลัง ทั้งนี้เพื่อรับความสุขและพรอันเป็นมงคลจากสวรรค์ ความเชื่อเรื่องหลักฮวงจุ้ยนี้มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งของบ้านเรือนของชาวห้วยยอดอยู่ในปัจจุบัน (Laokaewnu T. (2007)

จากสถานภาพความรู้เกี่ยวกับ “บ้านร้านค้า (Shophouse)” ซึ่งการก่อตัวของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นผลมาจากสัมภาระทางวัฒนธรรม ของชาวจีนที่ได้อพยพย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น ๆ ทั้งนี้ สารานุกรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโลกเสนอว่า บ้านร้านค้าได้ก่อตัวภายใต้อิทธิพลจีนที่สร้างขึ้นในพื้นที่คาบสมุทรมลายู และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ ยิ่งโดยเฉพาะที่เมืองท่าต่าง ๆ ที่รุ่งเรืองจากการเป็นสถานีการค้า เป็นแหล่งรวบรวมและแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นสำหรับการเดินทาง โดยเฉพาะการเข้ามาซื้ออิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก ที่มีเหนือเมืองท่าต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้ก่อสร้างบ้านร้านค้าเพื่อการอยู่อาศัย การค้าขาย หรือการเป็นพื้นที่ทำงานอยู่ภายในอาคารหลังเดียวกัน ในลักษณะเป็นบ้านร้านค้า เพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเมืองโดยมีการดำเนินการมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าตึกแถวได้ถูกใช้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมืองสู่ความทันสมัย และเป็นการก่อรูปขึ้นของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่น่าสนใจ ด้วยก้าวข้ามจากหน้าที่ในการรองรับการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวเช่นบ้านเรือนทั่วไปมาสู่หน้าที่การใช้สอยที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บ้านร้านค้ายังเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่มีพัฒนาการขึ้นจนมีความชัดเจน และเป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของคาบสมุทรมลายูด้วย (Oliver P., 1998: 657)

การก่อรูปทางสถาปัตยกรรมของเรือนร้านค้าในบริบทเมืองนั้นอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านพื้นที่ เนื่องจากทำเลที่ตั้งกับถนนมีศักยภาพสำหรับการประกอบธุรกิจและการค้าขายนั้นมีราคาที่ดินสูง ทั้งนี้ ในอดีตเคยมีบางเมืองที่มีระบบการจัดเก็บภาษีตามหน้ากว้างและจำนวนหน้าต่างด้านหน้าของอาคาร (Zwain A., Bahauddin A., 2017: 70) เพราะฉะนั้นในการจัดสรรพื้นที่จึงมีลักษณะจัดแบ่งเป็นพื้นที่ที่หน้าแคบ ทว่ายาวลึกเข้าไปยังพื้นที่ด้านหลัง การจัดสรรพื้นที่ในลักษณะดังกล่าวนี้เองส่งผลต่อการก่อรูปเรือนแถวค้าขายที่มีด้านหน้าแคบทว่าลึกเข้าไปยังพื้นที่ตอนในด้านหลังซึ่งจัดสรรเป็นพื้นที่ใช้สอยในลักษณะของพื้นที่พักอาศัย ในขณะที่พื้นที่ด้านหน้าใช้เป็นพื้นที่ค้าขายหรือพื้นที่สำนักงานของธุรกิจ

การที่บ้านร้านค้าวางตัวในแนวลึก ทำให้พื้นที่ตอนในอาคารจะประสบปัญหา เรื่องการระบายอากาศ และความชื้นภายในอาคาร (Omar N.A.M., Syed-Fadzil S.F., 2011: 211) ในการวางผังจึงกำหนดให้มีพื้นที่เปิดโล่ง ไม่มีหลังคาคลุม (Zwain A., Bahauddin A., 2017: 70) อยู่ภายใต้งานของอาคารเป็นระยะ เรียกพื้นที่ดังกล่าวนี้ว่า “ฉิมแฉ่” หรือ “ทิมแจ้ (Chim Chae)” ซึ่งเป็น “บ่ออากาศที่เชื่อมขึ้นไปยังท้องฟ้า (Sky-Air Well)” ซึ่งมีประโยชน์ในแง่ของการสร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมภายในอาคารกับภายนอกอาคารอย่างมีพลวัต ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่อันเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดมาจากสถาปัตยกรรมแบบจีนภาคใต้ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีฝนตกชุก และต้องการระบายอากาศจากพื้นที่ตอนในของบ้านที่อับชื้น ภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นต้นทุนสำคัญที่เป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับการต่อยอดสู่การออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยซึ่งก่อสร้างอยู่ในพื้นที่แถบคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีภูมิอากาศที่แปรปรวนเช่นเดียวกัน

รูปด้านหน้าของอาคารจะจัดวางจังหวะให้มีช่องเปิดจำนวน 2 หรือ 3 ช่อง ขึ้นอยู่กับความกว้างของรูปด้านหน้าของอาคาร สอดคล้องกับการวางผังและการออกแบบที่ได้รับอิทธิพลจากจีนที่จะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ตามจารีตจีนโบราณ ทว่าในบ้านร้านค้าที่เมืองห้วยยอดนั้นเน้นการใช้ประโยชน์ด้านหน้าเพื่อการพาณิชย์กรรมจึงเจาะช่องเปิดเพิ่มความกว้างและใช้บานประตูเทียม ซึ่งต่อมาภายหลังแทนที่ด้วยบานประตูเหล็กยึดหรือบานเหล็กม้วนแทน

7. การจำแนกรูปแบบเรือนแถว-ตึกแถวบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด

จากการศึกษาสภาพทางกายภาพของ “เรือนแถว” และ “ตึกแถว” บ้านร้านค้าในชุมชนตลาดห้วยยอด ซึ่งอยู่สองฝั่งของถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นถนนสายหลักที่ตัดลงจากกรุงเทพมหานครลงภาคใต้ ทั้งนี้ จากการวิจัยเพื่อสำรวจความหลากหลายของรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยวางกรอบการสำรวจ คือ การศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มจากการก่อรูปของชุมชนตลาดสดที่ให้บริการแก่ชุมชนคนทำเหมืองไปสู่การเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแร่ดีบุก ซึ่งในช่วงนี้จะเป็นช่วงที่เฟื่องฟูมากที่สุด คือ ช่วงระหว่าง ค.ศ. 1908-1939 | พ.ศ. 2451-2482 ในช่วงเวลานี้มีความเปลี่ยนแปลงของผังเมืองจากการตัดถนนสายใหม่ คือ ถนนสายตรง-ห้วยยอด-ทุ่งสง และทำให้เป็นจุดศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองจึงมีการก่อสร้างตลาดตลาดประจำเมืองห้วยยอด และเมื่อมีการตัดสร้างทางรถไฟสายกันดั้ง จึงมีการก่อสร้างสถานีรถไฟห้วยยอดขึ้นบริเวณถนนรัชชูปการทำให้เกิดตลาดขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณนี้

จากการข้อเสนอของ Wooi ได้จำแนกพัฒนาการของบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) แบบป็นัngerยะตัน (Early Penang Style), 2) แบบสรรค์ผสมานนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic

Style), 3) แบบสรรค์ผสมสนิมนิยมช่องแคบระยะต้น (Early Straits Eclectic Style), 4) แบบสรรค์ผสมสนิมนิยมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style), 5) แบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style) และ 6) แบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style) ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด ซึ่งมีแบบแผนดังต่อไปนี้

1) บ้านร้านค้าแบบท้องถิ่น (Local Style)

การกำหนดเป็นรูปแบบ “บ้านร้านค้าแบบท้องถิ่น” ในที่นี้ สัมพันธ์กับการจัดจำแนกรูปแบบเป็น “เรือนแถวแบบป็นังระยะต้น (Early Penang Style)” ของบ้านร้านค้าในเมืองป็นัง ทว่าแบบของป็นังนั้นแม้ว่าจะมีบริบทแวดล้อมอันเนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานใหม่ของเมืองป็นังซึ่งยังไม่มีกระแสส่งผลกระทบมากมายนักเช่นเดียวกันกับบริบทของเมืองห้วยยอด ทว่าของป็นังนั้นมีบริบทของความเป็นอินเดียนผ่านอาณานิคมอังกฤษเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ในขณะที่ห้วยยอดไม่มีบริบทแวดล้อมจากอิทธิพลอินเดีย ในที่นี้จึงเรียกบ้านร้านค้าระยะต้นของห้วยยอดเป็น “บ้านร้านค้าแบบท้องถิ่น (Local Style)”

สำหรับการก่อรูปขึ้นของเรือนแถวแบบท้องถิ่นนั้น มีประวัติศาสตร์การก่อสร้างขึ้นในราวกลางศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลา que เมืองห้วยยอดได้เริ่มเป็นที่สนใจของผู้คนให้เข้ามาแสวงหาโอกาสในเชิงธุรกิจจากกิจการเหมือง ธุรกิจเกี่ยวเนื่อง ตลอดจนโอกาสจากการพัฒนาความเป็นเมืองซึ่งส่งผลต่อการสร้างศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง เช่น สถานที่ราชการ ตลาด จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการลงทุนสร้างอาคารสำหรับการทำธุรกิจการค้าขายและการอยู่อาศัยอยู่ภายในอาคารหลังเดียวกัน ตามแนวคิดของ “บ้านร้านค้า”

ทั้งนี้ ช่วงของการตั้งถิ่นฐานและการสร้างบ้านแปงเมืองห้วยยอดในระยะแรกเริ่ม ผู้คนยังไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ การออกแบบก่อสร้างบ้านร้านค้าจึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ระบบโครงสร้าง ตลอดจนวิธีการก่อสร้างที่เรียบง่ายเพื่อให้สอดคล้องกับข้อจำกัดด้านต่าง ๆ โดยการออกแบบนั้นกำหนดเพียงให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและความสอดคล้องกับภูมิอากาศที่มีความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศสูง และใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้า ในช่วงนี้บ้านเรือนจึงมีขนาดเล็กและความสูงไม่มากนัก มีทั้งแบบเป็นอาคารชั้นเดียว และสองชั้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากจีน แต่ลดทอนรายละเอียดให้เรียบง่ายรูปทรงโดยรวมไม่สูงมากนัก พบมีการปลูกสร้างทั้งแบบที่ใช้โครงสร้างไม้ทั้งหลัง และโครงสร้างไม้ในส่วนชั้นสองและชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐรับน้ำหนัก

2) บ้านร้านค้าแบบสรรค์ผสมสนิมนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)

คำว่า “สรรค์ผสมสนิยม (Eclecticism)” ซึ่งคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า “Ektektikos” หมายความว่า “เลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุด” ซึ่งในแนวคิดของการสร้างสรรค์นั้น คือ “แนวทางการสร้างสรรค์ผลงานที่มีได้ยึดมั่นในปรัชญาแบบใดแบบหนึ่ง หรือรูปแบบ หรือแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น หากแต่จะหยิบยกเอาบางสิ่งบางอย่างมาจากทฤษฎีลักษณะ หรือความคิดต่าง ๆ รวมทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะจำเพาะ หรือว่าบ่งชี้ได้ว่าเป็นของยุคสมัยใดมาเพื่อสร้างสรรค์เป็นรูป แบบทางสถาปัตยกรรมใหม่” (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 148-149)

บ้านร้านค้ารูปแบบนี้ที่ก่อสร้างกันในเมืองห้วยยอด มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สร้างกันอย่างแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง, เมืองกันตัง อ.กันตัง จ.ตรัง เป็นต้น ทั้งนี้ ที่เมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง มีความนิยมในการก่อสร้างบ้านร้านค้าในรูปแบบนี้ในราว ค.ศ. 1840s-1910s | พ.ศ. 2383-2453 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นจีนมีข้อพิพาทด้านการค้ากับอังกฤษ จนในที่สุดต้องจ่ายอภัยการผูกขาด และต้องเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศ ทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานแถบกวางตุ้ง และฝูเจี้ยนได้อพยพออกมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมาก

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้นจะเห็นว่าเป็นอาคารสองชั้น มีทางเดินที่กันแดดกันฝนกว้าง 5 ฟุต ด้านหน้าอาคารฝั่งที่อยู่ติดกับถนนด้วย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า การเกิดขึ้นของทางเดินกันแดดฝนกว้าง 5 ฟุตในบริบทของเมืองในนิคมช่องแคบ เช่น จอร์จทาวน์ เกาะป็นัง มะละกา และสิงคโปร์นั้น ถูกบังคับให้ออกแบบก่อสร้างตามกฎหมาย ทว่าในบริบทของสยามนั้นไม่มีการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว ทว่าการที่เมืองห้วยยอดปรากฏการก่อสร้างทางเดินกว้าง 5 ฟุตด้วยนั้น จึงเป็นการนำเอาคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อยู่อาศัย และสาธารณะจึงมีการก่อสร้างทางเดินดังกล่าวในบริบทของเมืองห้วยยอด

สำหรับตัวอาคารมีผังพื้นการใช้สอยที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จากเดิมที่มีพื้นที่ตัวเรือนส่วนหน้าเพียงส่วนเดียวและต่อเนื่องด้วยพื้นที่ลานโล่ง ทว่าบ้านร้านค้าแบบนี้มีผังอาคารที่ลึกมากกว่าเดิม ทำให้ต้องมีการออกแบบลานโล่งคั่นกลางพื้นที่ตอนในอยู่เป็นจังหวะ ๆ ทั้งนี้ สำหรับบริบทของเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นังนั้น บานประตูหลักของอาคารจะประดับตกแต่งอย่างรู้มรวัยเป็นประตูบานเปิดคู่มิปลูกฟักกระดานดาน ส่วนตอนบนของบานเป็นซี่ลูกกรงเหล็ก ช่องหน้าต่างก็ใส่ซี่ลูกกรงเหล็กด้วยเช่นกัน เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี ในขณะที่ก็ช่วยรักษาความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน เหนือช่องหน้าต่างเจาะช่องลมรูปทรงอิสระ ทว่าในบริบทของเมืองห้วยยอดนั้นเปิดพื้นที่ด้านหน้าเป็นช่องเปิดกว้างและใช้ประตูบานพับ ซึ่งในเวลาต่อมาถูกแทนที่ด้วยบานประตูเหล็กยึด หรือเหล็กม้วน ซึ่งจากคุณลักษณะของการจัดการช่องเปิดดังกล่าว แสดงความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ บ้านร้านค้าในจอร์จทาวน์เกาะป็นังมีการให้ความสำคัญกับพื้นที่และความเป็นส่วนตัว หรือใช้พื้นที่บ้านส่วนหน้าเป็นพื้นที่ทำงานแบบออฟฟิศมากกว่าการค้าขายที่หน้าบ้าน ในขณะที่ช่องเปิดของบ้านร้านค้าของห้วยยอดนั้นมีลักษณะการเปิดกว้างที่เหมาะสมกับการทำการค้าขายสินค้าต่าง ๆ มากกว่าการใช้เป็นออฟฟิศเช่นที่เกาะป็นัง

สำหรับอาคารชั้นสอง บานหน้าต่างชั้นบนเป็นบานเกล็ดไม้สูง ตั้งอยู่ที่ระดับพื้นแทนที่ผนังเดี่ยวที่เดิมใช้ช่องลมเซรามิกปูแบบเดิม ทำให้เมื่อมองจากรูปด้านหน้าจะเห็นว่าเป็นหน้าต่างสูงตลอดแนวนั่ง บานหน้าต่างสามารถปรับองศาของเกล็ดให้สามารถปรับให้รับแสงและลมเข้ามายังพื้นที่ตอนในอาคารได้ตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยในแต่ละช่วงเวลา

จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการที่สามารถสังเกตได้จากรูปทรงทางสถาปัตยกรรม คือ มีการกำหนดรูปแบบของเส้นรอบรูปหน้าจั่วที่เป็นแผงก่ออิฐที่มีเส้นรอบรูปของหน้าจั่วในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงกลุ่มวัฒนธรรมความเชื่อซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบจีนตอนใต้ที่ฉายผ่านสถาปัตยกรรมซึ่งถือเป็นสัมภาระทางวัฒนธรรมที่ติดตัวผู้คนจีนโพ้นทะเลที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองห้วยยอด

ภาพที่ 4: ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม

3) ตึกแถวแบบสรรค์ผสมนิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)

รูปแบบบ้านร้านค้าแบบนี้ในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง เรียกรูปแบบว่า “บ้านร้านค้าแบบ สรรค์ผสมนิคมช่องแคบระยะต้น” ซึ่งนิยมก่อสร้างกันในราว ค.ศ. 1890s-1920s | พ.ศ. 2433-2463 ซึ่งคำว่า “นิคมช่องแคบ (Straits Settlements)” มีขอบเขตพื้นที่ทางการเมืองที่ครอบคลุมเกาะ ปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ ซึ่งในระยะแรกดูแลโดยบริษัทบริติชอินเดียตะวันออก ต่อมาภายหลัง พื้นที่เหล่านี้ได้เข้ามาเป็นพื้นที่ภายใต้อาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษ (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 156-158) นอกจากนี้ ความมั่งคั่งจากการค้าดีบุกและ ยางพารา ส่งผลโดยตรงกับการออกแบบก่อสร้างอาคารในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะป็นัง เพราะมีสถาปนิก และวิศวกรจากตะวันตกได้เดินทางเข้ามาทำงานในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งได้นำวัสดุในการก่อสร้าง รูปแบบ ทางสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบตกแต่งแบบใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการปลูกสร้างอาคารในเกาะป็นัง มากขึ้น ดังแสดงให้เห็นผ่านบ้านร้านค้าที่มีการหยิบยืมองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบต่าง ๆ มาใช้ในการออกแบบอาคาร ทำให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลายผสมอยู่ในอาคารหลัง เดียวกันเรียกว่า “แบบสรรค์ผสมนิยม (Eclectic Style)” ซึ่งแตกต่างอย่างสำคัญที่มองเห็นได้จากรูป ลักษณะภายนอกเมื่อเทียบกับแบบสรรค์ผสมนิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style) คือ องค์ประกอบตกแต่งอาคารแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก เช่น บัวหัวเสา และการใช้ซุ้มวงโค้งเหนือช่อง หน้าต่าง เป็นต้น (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 156-158) และสิ่งตกแต่งอันมีที่มาจากองค์ประกอบสถาปัตยกรรมหลากหลายยุคหลายสมัยแล้วมาประยุกต์ใช้ตกแต่ง ในอาคารหลังเดียวกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ได้ปรากฏในบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดด้วยเช่นกัน

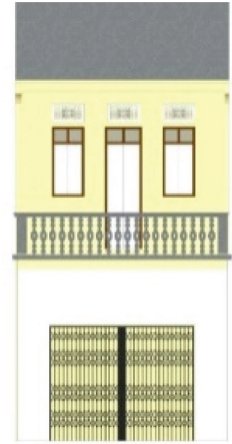
ภาพที่ 5: ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวแบบสรรค์ผสม

4) ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)

รูปแบบตึกแถว ก่อสร้างสูง 2-3 ชั้น มีลักษณะที่มีรายละเอียดในการประดับตกแต่งที่น้อยลง คงเหลือการตกแต่งเฉพาะองค์ประกอบที่จำเป็น เช่น ช่องลมและช่องแสงชนิดถอดพิมพ์ เน้นการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยโดยยื่นระเบียงด้านหน้าอาคาร และตกแต่งด้วยค้ำยัน หลังคาทรงจั่ว ส่วนประตูชั้นล่างยังคงเป็นประตูไม้บานพับเปิดตลอดความกว้างคูหา โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือที่เรียกว่า “ฝาหล่อ” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการก่อสร้างที่พบใช้กันอย่างแพร่หลายในเขตจังหวัดตรัง โดยเฉพาะในเมืองเก่าทับเที่ยง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของภูมิปัญญาในการก่อสร้างที่มีพัฒนาโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กที่ก้าวหน้า ซึ่งคงมีการนำเข้าปูนซีเมนต์พอร์ตแลนด์มาใช้ในการก่อสร้าง ดังจะเห็นว่าเริ่มมีการก่อสร้างอาคารที่เพิ่มระยะยื่นของระเบียงด้านหน้าออกมาทดแทนการก่อสร้างทางเดินมีหลังคาคลุมที่เคยปฏิบัติกันมาก่อนหน้า

ความน่าสนใจของพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับบริบทของการก่อรูปบ้านร้านค้าในเกาะปำที่อยู่มาร่วมเวลา กัน จะมีความนิยมในการก่อสร้างบ้านร้านค้าที่เต็มไปด้วยการประดับตกแต่งอย่างรุ่มรวย ในรูปแบบที่เรียกว่า “แบบสรรค์ผสมนิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style)” ที่สร้างขึ้นในราว ค.ศ. 1910-1930 | พ.ศ. 2453-2473 (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 159) ที่ก่อสร้างในช่วงเวลาที่ปำมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงจากธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะการเป็นพ่อค้าคนกลางในธุรกิจส่งออกยางพารา และการเป็นเจ้าของที่ดินผืนใหญ่บนแผ่นดินที่ใช้ทำสวนยางพารา ทั้งนี้ ยังมีการนำเข้าปูนซีเมนต์พอร์ตแลนด์มาใช้ในการก่อสร้าง จึงพัฒนาระบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเข้ามาใช้แทนโครงสร้างไม้ เช่น คานที่รองรับพื้นที่ใช้สอยด้านบนเหนือทางเดินในร่ม ซึ่งเดิมใช้ไม้ขนาดใหญ่ รวมทั้งเสาน้ำอาคารซึ่งเดิมเป็นเสาก่ออิฐก็ใช้เสาคอนกรีตเสริมเหล็กแทน (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 159)

ความแตกต่างของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยมกันของทั้งเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปำ และเมืองห้วยยอด คงมีที่มาจากฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ตลอดจนการก่อสร้างบ้านที่พยายามแสดงออกฐานะอันมั่งคั่งภายใต้รูปแบบที่สัมพันธ์กับ “แบบสรรค์ผสมนิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style)” นั้นมีการก่อสร้างอยู่จำนวนหนึ่งที่เมืองภูเก็ตซึ่งมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจหลัก ด้วยมักจะเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเหมือง

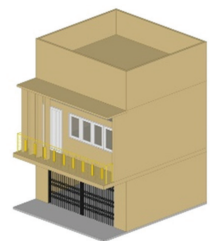
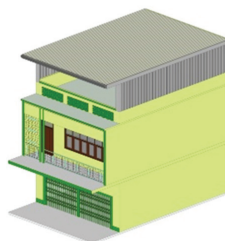
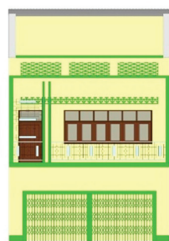

ภาพที่ 6: ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวก่อนสมัยใหม่

5) ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)

ตึกแถวรูปแบบนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ระยะต้นหรือโมเดิร์น นิยมสร้างมาตั้งแต่ช่วงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1932 | พ.ศ. 2475 ตึกนี้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เน้นความเรียบง่าย หน้ากว้าง 4-6 เมตร โครงสร้างหลักมีทั้งก่ออิฐฉาบปูน และคอนกรีตเสริมเหล็ก มีรูปทรงหลังคาแบบจั่ว (Gable) ทรงเพิง (Lean to) และหลังคาราบ (Slab) ทั้งที่เป็นคานฟ้าคอนกรีตเสริมเหล็กหรือมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ กระเบื้องซีเมนต์ และสังกะสี ตกแต่งด้วยอิฐแก้ว หรืออิฐช่องลมที่มีลวดลายแบบต่างๆ หน้าต่างมีทั้งบานเกล็ด มีช่องแสงบนหน้าต่าง และมักมีระเบียง 2 ชั้น

เป็นที่น่าสนใจว่า สำหรับบริบทของเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ในราวค.ศ. 1930s-1960s | พ.ศ. 2473-2503 มีความนิยมในการก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค (Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., 2021: 164) ซึ่งจากการศึกษาของปัทม์ และคณะได้เสนอว่า ไม่พบการก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโคที่เมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) ซึ่งในการศึกษาเมืองห้วยยอดก็ได้ช่วยยืนยันให้เห็นว่าในเมืองบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตกไม่นิยมก่อสร้างบ้านร้านค้าแบบอาร์ตเดโค

ภาพที่ 7 : ตัวอย่างรูปแบบ 3 มิติ ภาพถ่าย และตำแหน่งของตึกแถวสมัยใหม่ระยะต้น

6) ตึกแถวแบบสมัยใหม่

ตึกแถวสมัยใหม่ที่มีทั้งการต่อเติมปรับเปลี่ยนอาคารหรือสร้างขึ้นใหม่แทนที่อาคารเก่าในพื้นที่เมืองห้วยยอด มีการหยิบยืมรูปแบบ หรือองค์ประกอบต่างๆของตึกแถวในพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นนำมาปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยให้ได้ตามความต้องการ โดยการใช้วัสดุที่ตามสมัยนิยม และมีเงื่อนไขในการก่อสร้างอาคารใหม่ โดยมีกฎหมายกำหนดระยะร่นจากถนน ทำให้จากเดิมตึกแถวจะอยู่ชิดติดกับถนน เมื่อมีการสร้างใหม่อาคารจะถอยตามระยะร่น ทำให้ไม่ได้อยู่ตามแถวแนวเดิมเป็นรูปแบบบ้านร้านค้าที่พบเห็นก่อสร้างอย่างแพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบัน

8. สรุปผลการศึกษา

1. บริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง

“เมืองห้วยยอด” เป็นเมืองที่อยู่ตอนในแผ่นดินคาบสมุทรมลายูใต้ฝั่งตะวันตกถัดมาจากแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดค้ำลงในแนวเหนือ-ใต้ ท้องที่แห่งนี้มีทรัพยากรสินแร่ที่สำคัญ คือ “ดีบุก” ซึ่งการทำแร่หรือการใช้ประโยชน์จากแร่ดีบุกนั้นคงมีมาอย่างช้านานแล้ว ดังปรากฏกล่าวถึงในบทนิพนธ์ของพระยาตรังคภูมิบาลได้ประพันธ์เพลงยาวนมัสการพระบรมธาตุณิราศไปตรังพบว่ามีการร่อนแร่ดีบุกที่ทำมาประปราย เนื่องจากพระยาตรังคภูมิบาลเป็นผู้เป็นเจ้าของตรังในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงกำหนดได้ว่าการทำเหมืองแร่แบบดั้งเดิมคงมีมาอย่างช้ำตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาแล้ว

ทั้งนี้ ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ได้สำรวจพบสายแร่ดีบุกในรัฐเปรัก และเซอลาโงร์ชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู และมีการตั้งเหมืองแร่แบบอุตสาหกรรมที่หุบเขากินตาในเปรัก ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือ ราว ค.ศ. 1880 | พ.ศ. 2423 ซึ่งมีจำนวนแร่ปริมาณมากเพียงพอแก่การลงทุนทำเหมืองอุตสาหกรรม ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวอังกฤษได้มีข้อพิพาทกับจีน อันเป็นเหตุให้จีนจำต้องเปิดประเทศให้เกิดการค้าเสรี ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนได้ออกเดินทางไปแสวงโชคยังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้กลายเป็นกำลังสำคัญในอุตสาหกรรมเหมืองดีบุก

เมื่อเหมืองดีบุกในมาลายาเติบโตมากขึ้น ก็ได้ส่งผลมายังสยามซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก และผู้คนต่างก็มีสายสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และธุรกิจมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่าวิถีคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ฉายผ่านบ้านร้านค้าที่ก่อสร้างกันอย่างแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนังได้ถ่ายทอดมายังเมืองอื่นๆ อาทิ ภูเก็ต ตะกั่วป่า กันตัง รวมทั้งห้วยยอดด้วย

2. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนแถวและตึกแถวที่ประกอบกันเป็นภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์เมืองห้วยยอด จังหวัดตรัง

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด ได้ใช้กรอบแนวทางจากเอกสารสำคัญ 2 เรื่อง คือ “Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials” (Tan Yeow Wooi., 2015) ซึ่งได้จำแนกรูปแบบบ้านร้านค้าในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนังไว้อย่างเป็น

ระบบ รวมทั้งห้วงเวลาที่รูปแบบแต่ละแบบได้ก่อกำเนิดขึ้น และเอกสารชิ้นที่ 2 “*Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula*” (Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., 2022: 452-465) ซึ่งได้นำกรอบแนวทางการจำแนกรูปแบบจากข้อเสนอของ Tan Yeow Wooi มาใช้เป็นกรอบแนวทางในการจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าในเมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า ทั้งนี้ในการวิจัยนี้ได้นำมาใช้ในการพิจารณารูปแบบของบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอด และมีข้อค้นพบโดยจำแนกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าที่พบในเมืองห้วยยอด คือ 1) “เรือนแถวแบบท้องถิ่น (Local Style)” 2) “ตึกแถวแบบสรรค์ผสมานิยมจีนตอนใต้ (Southern Chinese Eclectic Style)” 3) “ตึกแถวแบบสรรค์ผสมานิยมในคาบสมุทรมาเลย์และคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (Southern Thai and Malay Eclectic Style)” 4) “ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)” 5) “ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)”

จากการวิจัยนี้พบว่า ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างบ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดนั้นมีความสัมพันธ์กับเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง และเมืองอื่นๆ เช่น เมืองภูเก็ต เมืองกันตัง และเมืองตะกั่วป่า ทว่าในช่วงราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา บ้านร้านค้าในเมืองห้วยยอดเริ่มมีพัฒนาการที่ต่างกันออกไปจากรูปแบบที่นิยมแพร่หลายในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง

ในที่นี้ สันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงจากส่วนกลางของไทยนั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีต ทำให้เมืองในคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตก ซึ่งแต่เดิมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง กลับมาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับส่วนกลางที่กรุงเทพฯ มากขึ้น เนื่องจากสามารถเชื่อมต่อได้สะดวกมากขึ้นผ่านเส้นทางถนนเพชรเกษม และเส้นทางรถไฟสายใต้สายกรุงเทพฯ-กันตัง ปัจจัยดังกล่าวได้ทำให้สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของเมืองห้วยยอดกลับมาใกล้ชิดกับกรุงเทพมหานครมากขึ้นกว่าช่วงก่อนหน้า ดังฉายผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านร้านค้าใน 2 กลุ่ม คือ “ตึกแถวแบบก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern Style)” “ตึกแถวแบบสมัยใหม่ระยะต้น (Early Modern Style)” แทนที่จะปรากฏรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านร้านค้า “แบบสรรค์ผสมานิยมนิคมช่องแคบระยะปลาย (Late Straits Eclectic Style)” ที่นิยมก่อสร้างในเมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง และสิงคโปร์ในราว ค.ศ. 1910-1930 | พ.ศ. 2453-2473 รวมทั้ง “แบบอาร์ตเดโค (Art Deco Style)” ก็ไม่พบก่อสร้างในเมืองห้วยยอด รวมทั้งเมืองตะกั่วป่า เมืองกันตัง และเมืองภูเก็ตด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

- Akram Zwain, Azizi Bahauddin. (2017). “The Traditional Courtyard Architectural Components of Eclectic Style Shophouses, George Town, Penang” in 7th International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies.

- Document Processing and Archives Committee. (1999). **watthanatham phatthana kan thang prawattisat ekkalak læ phumpanya čhangwat Trang.** (in Thai) [Culture, Historical Development, Identities and Local Wisdom in Trang Province]. BKK: Document Processing and Archives Committee.
- Francis Loj Kok Wah. (1988). **Beyond the Tin Mines: Coolies, Squatters and New Villagers in the Kinta Valley, Malaysia, c.1880-1980.** Singapore: Oxford University Press. p.9.
- **kantham muang dibuk nai prathet Thai.** (in Thai) [Tin mining in Thailand]. Retrieved from <http://library.dmr.go.th/elib/cgi-bin/opacexe.exe?op=mmvw&db=Main&sid=&skin=u&usid=&mmid=2048&bid=32800>
- Kirdsiri K., Wongpradit P., Buranaut I., and Janyam K., (2021). **čhot tha ko pinang čhak muangtha prawattisat su muang moradok lok.** (in Thai) [George Town, Penang Island: from historic port town to world heritage town]. BKK: Faculty of Architecture, Silpakorn University.
- Laokaewnu T. (2007). **næothang kananurak læ funfu muang huai yot čhangwat Trang.** (in Thai). [Guideline for conservation and rehabilitation of Huay Yod Town, Trang]. BKK: Chulalongkorn University.
- Lim Chong Yah, (1968). **Economic Development of Modern Malaya.** Kuala Lumpur: Oxford University Press: International Tin Council. 1968.
- Loh, Francis Kok-Wah. **Beyond the Tin Mines: Coolies, Squatters and New Villagers in the Kinta Valley, Malaysia, c.1880-1980.** Melbourne: Oxford University Press Australia, 1989
- N.A.M. Omar, S.F.Syed-Fadzil. (2011). *“Assessment of Passive Thermal Performance for a Penang Heritage Shop house”* in **The 2nd International Building Control Conference 2011.**
- Oliver, P. (1998). **Encyclopedia of Vernacular Architecture Volume 1.** Cambridge: Cambridge University.
- **Pinang Gazette and Straits Chronicle.** Refer in Wong Yee Tuan. (2015). **Penang Chinese Commerce in the 19th Century: The Rise and fall of the Big Five.** Singapore: ISEAS National University of Singapore. p.4.
- Praya Trang Ka Bhumi Pala. *“phlengyao saka rop ra borommathat nirat pai Trang”.* (in Thai) in **Wannakam phraya Trang.** (In Thai) Retrieved from <http://vajirayana.org>

- Promket T. (2017). “*Penang-Phuket-Trang Trading Network, Mining and Overseas Chinese (1910s to 1980s)*”. in **History Journal – SWU**. 2560 (August 2017 - July 2018), pp. 67-87.
- Steve Blunden, Tony Wallace. “*Tin in canned food: a review and understanding of occurrence and effect*” in **Food and Chemical Toxicology**. Volume 41, Issue 12, December 2003, Pages 1651-1662.
- Swettenham, F. A. 1893. “*VI Mining*”. **About Perak**. Singapore: Straits Times Press. Pp.31-36.
- Tan Yeow Wooi. (2015). **Penang Shophouses: A handbook of Features and Materials**. Penang: Tan Yeow Culture and Heritage Research Studio.
- Wong Yee Tuan. (2015). **Penang Chinese Commerce in the 19th Century: The Rise and Fall of the Big Five**. Singapore: ISEAS National University of Singapore. p.4.
- Wongpradit P. (2557). **kansuksa phatthanakan rupbæp khong tukthæo čhangwat Trang**. (in Thai) [The study of shophouse development in Trang Province]. (Master Degree Thesis), BKK: Silpakorn Univerasity.
- Wongpradit P., Kirdsiri K. and Chapman W., (2022). “*Shophouse façade designs in the port towns of the Andaman Sea and Malay Peninsula*” in **HASSS**. Volume 22, Number 2 (May-August), 2022. pp. 452-465.
- Wongpradit P., Kirdsiri K., Panin O., (2015). “*boribot wætlom thi song phon toaka roko tua læ kanphatthana khong tukthæo nai phum that yan prawat tisat thap yong čhangwat Trang*”. (in Thai) [Contexts Affecting Architectural Form of Shophouse and Its Development, Historic Urban Landscapes of Tub Tiang, Trang Province] in **Najua: Architecture, Design and Built Environment**. VOL. 29 (2015): January - December 2015. Pp. 205-222.
- Wongpradit P., Kirdsiri K., Panin O., (2021) “*bot sang khro waduai phatthanakan rup bæp so tha pot yok ra rom hongthæo muangtha chaifang thale an da man læ khapsamut malayu fak tawantok*” (in Thai). [The Synthesis of Row house’s Development in the Port Towns on the Andaman Sea Coast and the Western Part of Malay Peninsula] in **Najua: History of Architecture and Thai Architecture**. Vol. 18 No. 2 (2021): July - December 2021. Pp. 75-103.